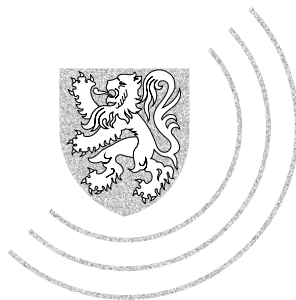

V L A A M S P A R L E M E N T

stuk **56** (2009-2010) – Nr. 3
ingediend op 28 april 2010 (2009-2010)

Hoorzitting

over de hervorming van het Hoger Onderwijs

Verslag

namens de Commissie ad hoc Hoger Onderwijs
uitgebracht door de dames Veerle Heeren en Gerda Van Steenberge

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Fientje Moerman.

Vaste leden:

de heer Jan Durnez, de dames Veerle Heeren, Kathleen Helsen, Sabine Poleyn;
de dames Katleen Martens, An Michiels, Gerda Van Steenberge;
de dames Fientje Moerman, Marleen Vanderpoorten;
de dames Kathleen Deckx, Fatma Pehlivan;
mevrouw Vera Celis, de heer Kris Van Dijck;
de heer Boudewijn Bouckaert;
mevrouw Elisabeth Meuleman.

Plaatsvervangers:

de heren Paul Delva, Jos De Meyer, mevrouw Katrien Schryvers, de heer Koen Van den Heuvel;
de heren Erik Arckens, Frank Creyelman, Chris Janssens;
de dames Ann Brusseel, Irina De Knop;
mevrouw Mia De Vits, de heer Chokri Mahassine;
mevrouw Danielle Godderis-T'Jonck, de heer Willy Segers;
de heer Lode Vereeck;
mevrouw Mieke Vogels.

INHOUD

1. Uiteenzetting door de heer Karl Dittrich, voorzitter van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)	4
2. Uiteenzetting door de heer Hans Vossensteyn, expert en secretaris van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs in Nederland en zakelijk directeur van het Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)	9
3. Vragen en opmerkingen van de commissieleden met antwoorden van de heren Karl Dittrich en Hans Vossensteyn	14
4. Uiteenzetting van professor Paul De Grauwe, hoogleraar Internationale Economie aan de K.U.Leuven	17
5. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van professor Paul De Grauwe	21
Gebruikte afkortingen	26

De Commissie ad hoc Hoger Onderwijs hield op 19 april 2010 een hoorzitting over de hervorming van het hoger onderwijs.

Aan de vergadering werd deelgenomen door:

- de heer Karl Dittrich, voorzitter van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO);
- prof. dr. Hans Vossensteyn, expert en secretaris van de Commissie Toekomstbestendig Hoger onderwijs in Nederland en zakelijk directeur van het Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS);
- prof. Paul De Grauwe, hoogleraar internationale economie aan de K.U.Leuven.

Eveneens uitgenodigd op de vergadering was de heer Michal Karpisek, executive officer of the Czech Association of Schools of Professional Higher Education. Omwille van het internationaal vliegverbod moest de heer Karpisek zich laten verontschuldigen.

1. Uiteenzetting door de heer Karl Dittrich, voorzitter van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)

De heer Karl Dittrich: Mijn bijdrage vanmiddag beperkt zich tot de ervaringen die we hebben opgedaan bij de invoering van de professionele master in Nederland, de achtergronden, de effecten van die invoering op de accreditatie en voor- en nadelen van dat systeem.

Nederland hanteert net als Vlaanderen een strikt binaire scheiding in opleidingen. Vroeger bestond in Vlaanderen een ternair stelsel. Ik begrijp vanuit de Nederlandse positie heel goed dat de oorspronkelijke terminologie bij de derde poot van dat ternair stelsel, de opleidingen die ‘van academisch niveau’ waren, heel moeilijk uit te leggen was. Ik vind het dus begrijpelijk dat Vlaanderen ervoor gekozen heeft om die onduidelijkheid op te heffen.

Daartegenover staat dat we in Nederland die binariteit niet kennen voor de instellingen. In beginsel hebben de instellingen van hoger onderwijs – de hogescholen en de universiteiten – de vrijheid en het recht om beide soorten opleidingen aan te bieden. Een hogeschool mag dus een academische opleiding aanbieden, een universiteit een professionele. In de afgelopen jaren is dat slechts tweemaal gebeurd. Twee hogescholen bieden elk een academische opleiding aan die door de NVAO geaccrediteerd is.

Masters zijn niet per definitie ‘academisch’. Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen het niveau en de oriëntatie. Het niveau bestaat uit de bachelors en de masters. Daar komt misschien nog het hoger beroepsonderwijs van niveau 5 bij (HBO5). Men zou kunnen zeggen dat ook het doctoraat daarbij hoort. In de landen met een binair stelsel is er de professionele en de academische oriëntatie. Vlaanderen heeft in zijn structuurdecreet Hoger Onderwijs gekozen voor slechts één soort master, die met een academische oriëntatie. Vlaanderen heeft wel twee profielen mogelijk gemaakt in die master. De universitaire master heeft niet alleen dat afgelijnde onderzoeksaspect, maar ook een soort ‘professioneel-academisch’ profiel. In Nederland is principieel een andere keuze gemaakt, namelijk voor twee soorten masters: die met academische oriëntatie, die we ook wetenschappelijk onderwijs (WO) noemen, en die met professionele oriëntatie, die we in Nederland hoger beroepsonderwijs (HBO) noemen. Bij u zijn dat hogescholen. Net zoals Vlaanderen een verdedigbare keuze heeft gemaakt voor één type master, is ook de keuze die Nederland heeft gemaakt verdedigbaar.

Het niveau master wordt omschreven in de zogenaamde Dublindescriptoren. Dat zijn niveaubeschrijvingen in het hoger onderwijs die op initiatief van Nederland en Vlaanderen tot stand zijn gekomen. Een groot aantal landen hebben samengewerkt om te proberen die niveaus te beschrijven in termen voor een zekere classificatie ervan. De master wordt in de Dublindescriptoren als volgt omschreven: “Een master heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van bachelor en die

deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en toepassen van ideeën, vaak in onderzoeksverband.”. Degenen die het hebben beschreven, zijn er dus niet van uitgegaan dat een master altijd een onderzoeksmaster zou moeten zijn, zijnde een master die alleen maar aan universiteiten in onderzoeksverband wordt aangeboden.

In het NVAO-accreditatiekader, dat door beide parlementen is aanvaard, hebben wij de oriëntatie professioneel als volgt uitgewerkt: “Een professional master heeft de kwalificaties voor het niveau van zelfstandig en/of leidinggevend beroepsbeoefenaar in een beroep of spectrum van beroepen, dan wel het niveau van het functioneren in een multidisciplinaire omgeving waarin een HBO-opleiding vereist is of dienstig is.”. Dat is een beetje een cirkelredenering omdat we het niveau van een professional master definiëren als het niveau in een beroepsomgeving waarvoor je een HBO-opleiding nodig zou hebben. Maar het laat duidelijk zien dat er een lijn is van een professional bachelor naar een professional master en wellicht straks zelfs nog verder.

De professional master is een relatief nieuw begrip, in elk geval in Nederland. Nederland kende wel zogenaamde voortgezette opleidingen. Dat zijn specialisaties, bijvoorbeeld in de lerarenopleidingen, de kunst en de architectuuropleidingen. Toen die voortgezette opleidingen werden vormgegeven, was het niet nodig dat die een masterniveau zouden halen, want het masterniveau was er nog niet. Klaarblijkelijk waren degenen die het onderwijs inrichtten, er wel van overtuigd dat wie een diploma had gehaald van een hogeschool, een volgende stap nodig had om tot iets anders te komen, dat in elk geval boven het niveau van de hogeschool of de professional bachelor lag.

De Nederlandse overheid heeft wel de ontwikkeling van masters in het HBO gedoogd, soms door middel van wat we in Nederland de U-bocht noemen. Instellingen lieten programma's accrediteren bij Engelse universiteiten. Engelse universiteiten hebben 'degree awarding power': ze mogen zelf titels en graden verlenen en kunnen die vervolgens zelf accrediteren. Enkele Nederlandse hogescholen gingen in Engeland een opleiding aanbieden en lieten die daar accrediteren. De mensen die de opleiding hadden gevolgd, kregen in Nederland keurig een titel van een Engelse universiteit. Er zijn in Engeland alleen nog maar universiteiten.

Daarnaast is er een soort evaluatieorgaan ontstaan, puur door een emancipatiebeweging: de Dutch Validation Council. Dat was een privaat initiatief, dat een eigen beoordelingskader ontwikkelde, waarmee men legitimiteit probeerde te geven aan wat in de hogescholen werd ontwikkeld. Dat heeft een zekere legitimiteit gekregen doordat onze toenmalige minister van Onderwijs, Loek Hermans, die ook de Bolognaverklaring heeft ondertekend, zelf die diploma's ging uitreiken alsof het om een legitieme graad ging. Het is begrijpelijk dat de hogescholen in Nederland het gevoel hebben gehad dat er een ontwikkeling in gang was gezet waarbij zij ook een vorm van masters konden hebben. Dat was misschien niet officieel, maar de overheid gedoogde het.

Aan die praktijk, niet illegaal, maar toch wat ongebruikelijk, is grotendeels een eind gekomen met de oprichting van accreditatieorganisaties. Alleen door de NVAO geaccrediteerde opleidingen mogen op dit ogenblik een master uitreiken naar Nederlands recht, die daarmee ook het recht geeft op het voeren van de titel master in een beroep. Het gaat in Nederland bij de hogescholen niet om masters of arts of masters of science. Die titulatuur is voorbehouden aan de instellingen die de verwevenheid tussen onderwijs en onderzoek sterk laten zien, namelijk de universiteiten. Er lijkt sprake te zijn van een zekere verandering. Daarover zal de heer Vossensteyn nog iets zeggen in het kader van het rapport van de commissie-Veerman.

Als ik van op een afstand naar die Nederlandse professional masters kijk, lijken er zich drie typen masters te hebben ontwikkeld. In de eerste plaats is er een specialisatiemaster,

direct volgend op een bachelor. Dit zijn in feite de vroegere voortgezette opleidingen. Ze bestonden al, maar ze zijn door de accreditatie en doordat we zijn gaan meten aan de lat van de master op een wat hoger niveau terechtgekomen. Dat heeft tot een aanzienlijke verzwaring van deze opleidingen geleid.

Ten tweede is er een type master ontstaan dat past bij nieuwe beroepen in domeinen waarvoor de overheid een zekere verantwoordelijkheid draagt, zoals de gezondheidszorg en het onderwijs. Het beroepsveld komt zelf tot een bepaalde differentiatie van nieuwe beroepen. Tussen de verpleegster en de arts is in Nederland bijvoorbeeld een opleiding en een beroep ontwikkeld met de naam ‘physician assistant’ of ‘advanced nurse practitioner’. Het is een tussencategorie waarbij de nieuwe hoogwaardig opgeleide verpleegkundige bepaalde taken van de basisarts mag overnemen. Daardoor is in het beroepsveld een tussencategorie gecreëerd tussen de professional bachelor en de oude doctorandus en dat is dan de professional master. In de lerarenopleiding gaat het bijvoorbeeld om masters leren en innoveren, masters in ‘special educational needs’ of masters voor educatief leiderschap.

Het derde type master is een verdiepende of verbredende master. Dat is voor Nederland een heel ingewikkelde categorie. Het zijn beroepsbeoefenaars die enkele jaren in de praktijk hebben gewerkt.

Zij komen tot de conclusie dat het niveau waarvoor ze zijn opgeleid, niet volstaat voor de multidisciplinaire en in elk geval complexere beroepsuitoefening en men een steviger theoretische basis nodig heeft om het werk goed te kunnen uitvoeren.

Er zijn dus drie soorten professionele masters: de specialisatiemaster, die na de bachelor komt; de master die past bij nieuwe beroepen en waarvoor het beroepenveld het voortouw heeft genomen bij de ontwikkeling ervan door te wijzen op hiaten in de bestaande opleidingen; en de verdiepende en/of verbredende master voor mensen met werkervaring die behoefte hebben aan een theoretische verdieping.

De eerste twee soorten kwamen er op verzoek van en in overleg met het beroepenveld. Het gaat over de sectoren waarvoor de overheid een verantwoordelijkheid heeft: gezondheidszorg, lerarenopleidingen en dergelijke. Dat geldt niet voor de verdiepende en/of verbredende master. De overheid stelt dat die opleidingen niet in haar belang zijn en de werkgevers of werknemers ze zelf moeten betalen. De instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor de financieringswijze ervan. De overheid bekostigt alleen als de noodzaak van de opleiding overtuigend wordt aangetoond en het beroepenveld niet in staat is om de kosten te dragen.

Inmiddels zijn er ongeveer 260 professionele masters die in de bekostigde hogescholen maar ook in de privésector worden aangeboden. In principe heeft iedereen het recht om dergelijke master te starten. Er zijn er meer dan 70 in de lerarenopleidingen, 50 in de kunstopleidingen, 14 in de architectuuropleidingen, 25 in de gezondheid, ongeveer 15 op het terrein van de Master of Business Administration, meer dan 10 op het gebied van financiën, accountancy en controle en 70 op een groot aantal andere terreinen. Dit toont aan dat het mercantilisme en het ondernemerschap van het Nederlandse hoger onderwijs op veel manieren tot uiting komt.

In al deze domeinen, maar niet in de kunst, bestaan er pendanten in de academische masteropleidingen. Het verschil zit hem in de kracht van de verwevenheid van onderwijs en onderzoek. In de academische master is die verwevenheid een *conditio sine qua non*. In de professionele master is dat minder duidelijk. Daar wordt de master ontwikkeld in een driehoek tussen onderwijs, toepassingsgericht of praktijkgeoriënteerd onderzoek en de innovatie in het beroep. Daarom is het noodzakelijk dat docenten zelfstandig praktijkgeoriënteerd onderzoek doen of zich in de voorhoede van het beroepenveld positioneren.

Onderzoek, onderwijs en beroepenveld bij elkaar brengen, vereist mensen zoeken die de kracht van de drie poten bij elkaar kunnen brengen. Sommigen proberen dat in één persoon te verenigen; anderen pakken dat met een team aan waarbij soms bepaalde personen het accent op een van de afzonderlijke poten leggen. Interactie is in elk geval geboden.

Anders dan Vlaanderen heeft Nederland het praktijkgeoriënteerde onderzoek lang verwaarloosd. Het hoorde niet tot de opdracht van de universiteiten. Pas ongeveer tien jaar geleden zijn in de hogescholen op een betekenisvolle manier onderzoeksprojecten opgestart. Er moet nog vijf tot tien jaar hard worden gewerkt om echt te kunnen spreken van praktijkgeoriënteerd onderzoek.

Inmiddels is iedereen ervan overtuigd dat dit onderzoek noodzakelijk is om zowel in de masterfase als in de bachelorfase goede professionele opleidingen te kunnen aanbieden. Het gaat om het tot stand brengen van kwalitatief goede, moderne, actuele en innovatieve opleidingen die door het werkveld zeer worden gewaardeerd. Dat is enkel zo als men meer doet dan het reproduceren van de huidige kennis. Het is onze stellige indruk dat dit maar kan als er een verwevenheid is van onderwijs en praktijkgeoriënteerd onderzoek dat op valorisatie is gericht dat in die kennisdriehoek leidt tot toepassingen in maatschappelijke sectoren. Dat is inmiddels in Nederland bon ton. Collega Vossensteyn zal daar later op terugkomen.

De verwevenheid met onderzoek hoort ook in de professionele opleidingen absoluut aanwezig te zijn. Maar daar moet men wel geld voor hebben. In Nederland is die discussie wat anders verlopen dan in Vlaanderen. In Nederland is men niet gekomen aan de omvang van het universitaire academische onderzoek. Er werd heel duidelijk gekozen voor het in stand houden van zowel de omvang als de kwaliteit van het fundamenteel onderzoek. Er werden aparte geldstromen gecreëerd voor het onderzoek in de hogescholen, waarmee lectoren zijn aangesteld, scholingsbudgetten geïnitieerd voor het opscholen van de docenten in de hogescholen. Er werden onderzoeksmiddelen voor mensen en faciliteiten vrijgemaakt, er werden innovatieprojecten gestart en, niet onbelangrijk, er zijn kennisvouchers tot stand gebracht, waarbij met name het midden- en klein bedrijf een beroep kon doen op de professionele opleidingen om voor hen of onderzoek te verrichten of bepaalde vormen van toepassing vanuit onderwijs of onderzoek te valoriseren.

We zien ook dat de aandacht voor onderzoek niet alleen in de masters bestaat, maar ook in de bachelors. Uiteraard moet dat dan passend zijn voor het domein en niveau. Het gaat dan niet om wat we traditioneel onder grote research en methoden en technieken van onderzoek verstaan. Vaak gaat het over het methodisch juist kunnen handelen, de vertaling van wetenschap naar toepassingen, het ‘evidence-based’ handelen, het creëren van een onderzoekende nieuwsgierige houding: hoe slaag ik erin om zelf actueel en innovatief te blijven. De hogescholen leiden dus niet op tot onderzoekers. Dat blijft voorbehouden aan de universiteiten. In hogescholen worden wel mensen opgeleid van wie men mag verwachten dat ze nieuwsgierig zijn, dat ze in staat zijn om de verbinding te kunnen leggen tussen praktijkoriëntatie, de ontwikkeling in het beroepenveld en het onderwijs.

In september 2009 zijn 5400 studenten ingestroomd in een bekostigde professional masteropleiding. Een belangrijk deel van die masteropleiding wordt niet bekostigd. Daarover hebben we geen gegevens. Enkel de hogescholen zelf hebben die gegevens. Ze hoeven daarover geen verantwoording af te leggen. De verdeling over de domeinen is als volgt: 3800 zitten in de professional masteropleiding in het domein leraren; vrijwel 900 zitten in de professional masteropleiding kunst, inclusief de architectuuropleiding; iets meer dan 400 zitten in de masteropleiding gezondheid en meer dan 300 zitten in de masteropleidingen pedagogiek en het sociale werk.

Naar mijn indruk wordt de professionele master in en door het werkveld zeer gewaardeerd. Dat merken we aan de wijze waarop het beroepenveld betrokken is in de ontwik-

keling van de professionele masters. Het is echter lang niet altijd vanzelfsprekend dat het werkveld bereid is daarvoor kostendekkende tarieven te betalen. In werkgeverskringen is men nog steeds van mening dat onderwijs de taak is van de overheid. Die houding is niet onbegrijpelijk. Als het gaat om bijdragen in het onderwijs, zien de werkgevers wel een rol voor zich weggelegd. Ze willen echter niet de taak van de overheid overnemen. Sommige, en met name grote bedrijven gaan aanzienlijk verder met de scholingsbudgetten. In collectieve arbeidsovereenkomsten ziet men steeds meer dat een belangrijk deel van het geld dat door de bedrijven wordt besteed, ook voor de opscholing van de eigen werknemers wordt gebruikt.

Professional masters lijken te voorzien in een scholingsbehoefte, in de eerste plaats voor mensen die zich specialiseren in hun beroep. In de tweede plaats gaat het om die beroepsbeoefenaren die na een aantal jaren in de praktijk gewerkt te hebben, zien dat datgene wat ze moeten doen, complexer, meer interdisciplinair is geworden. Ze krijgen dan behoefte aan theoretische en praktische verdieping. Heel vaak gaat het dan om een behoefte aan een managementopleiding, een MBA-opleiding of een opleiding human resources.

Er valt ook nog een andere beweging waar te nemen. Steeds meer mensen die naar de hogescholen gaan, hebben het gevoel dat ze na de professionele bacheloropleiding een tussengraad hebben gehaald. Dat is een merkwaardig gevolg van Bologna. Door de introductie van de bachelorfase hebben de studenten het gevoel dat de opleiding pas klaar is na het behalen van een master. Tot voor een aantal jaren kon men in Nederland zeggen dat een hts-opleiding een keurig afgeronde opleiding was. Nu krijgt diezelfde student een bachelor, terwijl hij weet dat er ook een master is. Een steeds grotere groep die instroomt in de hogescholen, wil een master halen. Ze stromen door naar de universiteiten of ze doen een beroep op de ontwikkeling van de professional master. Een niet onaanzienlijk aantal van deze studenten haalt vervolgens de eindstreep niet. Dat heeft te maken met het feit dat men ontoereikende capaciteiten in academische vaardigheden heeft. Dat betekent niet dat ze niet in staat zijn tot reflectie of geen aparte attitudes zouden kunnen ontwikkelen. Vaak struikelt men over de heel sterke verwevenheid tussen onderwijs en onderzoek en de methodologisch juiste aanpak van onderzoeksvraagstukken. In die zin is de professional master een keurige oplossing en een keurige bijdrage aan de scholing van mensen die die vaardigheden en kennis missen, maar die daartegenover iets kunnen zetten wat in die professionele ontwikkeling heel goed naar voren komt.

Ik wil nog even ingaan op het kunstonderwijs. Net zoals in Vlaanderen neemt het in Nederland een heel aparte positie in. Eigenlijk weet niemand er raad mee. Het combineert een hoge graad van ambachtelijkheid met noodzakelijke reflectie. En o wee als die reflectie belangrijker wordt dan de ambachtelijkheid. Men zoekt naar de combinatie van ambachtelijkheid met reflectie.

Met een zekere regelmaat komt ook in Nederland de discussie naar voren of het kunstonderwijs niet deels in de universitaire sector dient te worden ondergebracht. In Nederland lijkt er echter geen stroming te zijn die zou kiezen voor de academisering van de kunsten. Eerder lijkt er de neiging te zijn om te zien hoe de sector zich in vrijheid wenst te ontwikkelen. Dat kunnen we gemakkelijk doen omdat ons stelsel niet gesloten is. Mocht een hogeschool vinden dat ze naast de masters ook een academische master zou moeten ontwikkelen in de kunst, dan kan ze dat, mits ze voldoet aan de accreditatie-eisen die worden gesteld. Het lijkt erop dat dit minder druk geeft op de kunstensector in zijn totaliteit, want de discussie of het het ene of het andere is, is bijna verlamd. De meeste kunstenaars willen graag in hun professionele beroep op een zo hoog mogelijk niveau werken, maar aan de andere kant zien ze dat er heel vaak wordt gevraagd naar meer onderzoek, meer reflectie en meer academische attitude. Het Nederlandse stelsel staat dat door zijn instellingsvrijheid in feite toe.

Nederland kent dus twee typen opleidingen, de academische en de professionele, die heel consequent zijn doorgetrokken op het bachelor- en het masterniveau. Nederland wil die binariteit bestendigen en misschien zelfs versterken. Liever een wat kleinere academische sector die sterker de verwevenheid van onderwijs en onderzoek hanteert dan een grote uitgebreide academische sector waar de verwevenheid gaat verwateren. De instellingen kennen een zekere mate van inhoudelijke planningsvrijheid, wat de druk om alleen maar in je eigen kolom te blijven, doet afnemen. De professionele master is een consequente uitwerking van de binariteit. Ik kan niet anders dan concluderen dat werkgevers in de domeinen onderwijs, gezondheidszorg en kunst enthousiast zijn over de professionele opleidingen en er ook voldoende gebruik van maken. De verwevenheid met onderzoek is ook in de professionele opleidingen absoluut noodzakelijk, maar het is een ander soort onderzoek. Het heeft met name te maken met de verwevenheid met praktijkgericht onderzoek en met de ontwikkeling van de beroepen, dus niet met fundamentele research zoals aan de universiteiten.

De kunstsector vormt een sector ‘an sich’. De professionele master is een nette uitwerking van de binariteit. Het is niet de enig mogelijke uitwerking, maar het is wel een uitwerking die in Nederland op zichzelf sterk wordt gewaardeerd door het beroepenveld en door diegenen die in de sector werkzaam zijn.

2. Uiteenzetting door de heer Hans Vossensteyn, expert en secretaris van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs in Nederland en zakelijk directeur van het Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS)

De heer Hans Vossensteyn: Ik zit hier in een tweeledige hoedanigheid. Ten eerste zal ik kort ingaan op het proces van de afgelopen maanden met betrekking tot de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijsstelsel, waarvan het rapport afgelopen week wereldkundig is gemaakt. Daarnaast zal ik kort ingaan op hoe in enkele landen vorm wordt gegeven aan professionele masters. Mijn onderzoekscentrum heeft de afgelopen maanden onderzoek gedaan naar hoe het in enkele landen is georganiseerd en of het is georganiseerd.

Ten eerste wil ik kort iets zeggen over het werk van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs¹. Er is de afgelopen week een rapport verschenen. U kunt het downloaden van de website van het ministerie van Onderwijs in Nederland. Het is een rapport dat probeert om een stip op de horizon te zetten waarvan wij het idee hebben dat het hoger onderwijs in Nederland daar naartoe zou moeten gaan. De titel is ‘Differentiëren in drievoud’: om de kwaliteit te verhogen en meer verscheidenheid in het hoger onderwijs aan te brengen.

De opdracht van de commissie is gegeven in de zomer van vorig jaar door de toenmalige minister Plasterk. De grondgedachte was dat het Nederlandse hoger onderwijs voor een nog hele grote groei aan studenten stond. In de komende tien jaar verwachten we dat er in de hogescholen nog zo’n 20 percent meer studenten zullen komen en in de universiteiten zelfs nog 40 percent meer. Er werd toen de vraag gesteld: hoe kunnen wij als hogeronderwijssysteem een zodanige vraag aan? Is er een uitbreiding nodig van het aantal instellingen en opleidingen? Moet er een ander type taken worden georganiseerd en dergelijke? Ik kan verklappen dat de minister zeer geïnspireerd was door hetgeen er in Amerika en vooral in Californië gaande was, waarbij een wat grotere mate van diversiteit dan binariteit in het stelsel plaatsvond.

Een ander achterliggend doel was dat Nederland een poging doet om te behoren tot een zeer belangrijke groep van kenniseconomieën in de wereld. We zouden onszelf heel graag in de top vijf willen zien. Het is keurig netjes gemeten door de Global Competitiveness

¹ Differentiëren in drievoud omwille van kwaliteit en verscheidenheid in het hoger onderwijs. Advies van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel.

Index, waar niet alleen onderwijs deel van uitmaakt, maar allerlei zaken die de innovativiteit in een economie laat plaatsvinden. Nederland neemt momenteel de tiende plaats in. We zijn geduikeld van de achtste plaats. Dat baart een aantal mensen in Nederland zorgen. Hoe komen we terug aan de top? We weten dat hoger onderwijs daarbij een heel belangrijke rol speelt, het creëren van een pool van mensen en van creativiteit en denkkracht, om de economie zo goed mogelijk te stimuleren.

Voordat wordt gekeken waar het heen zou moeten met het hogeronderwijssysteem, is er gekeken of we niet al een goed systeem hebben, en zo niet, wat dan de pijnpunten zijn. We hebben dat toen maar snel gedefinieerd: het Nederlandse hoger onderwijs is niet toekomstbestendig, want er zijn een aantal voorwaarden waaraan niet volledig wordt voldaan. We hebben als ambitie om 50 percent van onze jonge mensen op de arbeidsmarkt, de 25- tot 34-jarigen, hoger opgeleid te hebben. Momenteel zitten we op 37 percent. Als de voorspelde groei van het aantal hoger opgeleiden zich doorzet, komen we misschien aan 45 percent, maar dat is dus nog niet de 50 percent waar wij op doelen.

De participatie is ook erg onevenwichtig. In alle landen is er een en ander mis met de sociaal-economische samenstelling van de studentenpopulatie. Ook in Nederland is dat het geval. Onder andere is er een veel te lage deelname van allochtone doelgroepen, terwijl we weten dat die zeer sterk oververtegenwoordigd zijn in onze jongerengroepen. Daarnaast zien we als probleem dat, terwijl wij veel mensen hoog willen opleiden, alle statistieken in Nederland laten zien dat wij levenslang leren absoluut nog niet waarmaken. Wij belijden dat al 10, 15 jaar met de mond, maar nog niet echt met de daad.

Als we vervolgens kijken naar de kwaliteit van het hoger onderwijs, zien we dat er een goede basiskwaliteit is. De heer Dittrich kan u daar alles over vertellen. Maar we hebben toch wel een paar problemen. Ten eerste is de uitval uit studies te hoog. We nemen geen uitzonderlijke positie in in internationaal perspectief, maar als we zelf hoge ambities hebben, is een uitvalpercentage tussen de 25 en hier en daar zelfs 50 percent te hoog. Wij verwachten daarmee te veel talent. Vaak wordt gewezen op problematische aansluitingen tussen middelbaar beroepsonderwijs (mbo) of voortgezet onderwijs, hogescholen en universiteiten. De uitval onder allochtone studenten, en vooral mannelijke allochtone studenten, is schrikbarend hoog.

Talent wordt onvoldoende benut en uitgedaagd. We hebben te weinig oog voor excellentie. Excellente studenten krijgen te weinig aandacht. Er is te veel een soort van ‘zesjescultuur’: als je met minimale inspanningen je vakken kunt halen, is dat ook goed. Daarmee creëren we niet de toppers die we graag zouden willen hebben om de kenniseconomie in de toplaag te voeden.

Er is te weinig flexibiliteit in opleidingen en we hebben nog te weinig brede opleidingen. We hebben onlangs wel de ontwikkeling gezien van ‘university colleges’, waar mensen in een brede groep zeer intensief onderwijs krijgen om in drie jaar tijd een hoogwaardige kwalitatieve bacheloropleiding te halen, vaak gestoeld op het ‘liberal-artsidee’. De commissie is van mening dat daar veel uitbreiding van zou moeten zijn. Dat kan op verschillende manieren georganiseerd worden.

Daarnaast is de aansluiting op de arbeidsmarkt relatief goed, alleen op het gebied van bèta en techniek zijn er veel te veel tekorten op de arbeidsmarkt en zijn er veel te weinig studenten die daarin geïnteresseerd zijn en in een vroegtijdig stadium, zowel in het voortgezte onderwijs als daarna, afhaken. Een ander heel belangrijk punt is dat er te weinig binding is tussen studenten, opleidingen en docenten. Er is te weinig ‘commitment’ en uitdaging, en studenten halen te weinig uit zichzelf.

Het Nederlandse onderzoek wordt als hoogwaardig bestempeld. Wij staan al sinds jaar en dag hoog in rankings als het gaat om aantal publicaties per onderzoeker, citatie-indexen,

impactscores en dergelijke, maar Nederland heeft te weinig promovendi per 1000 mensen op de arbeidsmarkt en te weinig onderzoekers. Om de opwaardering van de hogeschool-sector te kunnen garanderen, hebben wij te weinig onderzoek in de hogescholen. Er zijn de impulsen die sinds de jaren 2000 en 2001 zijn ingezet, met de lectoraten aan de hogescholen, maar dat is nog te weinig. Dat brengt nog te weinig verbinding tussen onderzoek en onderwijs. Dat moet verstevigd worden. Daarnaast wordt ons onderzoek, dat hoogwaardige kwaliteit heeft, te weinig omgezet in innovatieve capaciteit, ondernemendheid en dergelijke.

Wat de structuur betreft, wordt binariteit als oké gezien en bevestigd, maar we hebben te weinig variëteit in opleidingstype. Er wordt te veel gekeken naar academische opleidingen versus professionele opleidingen, bachelors en masters, maar er is meer te koop in de wereld. Aan de onderkant kun je denken aan 'associate-degreeprogramma's', aan de tussenkant kun je kijken naar meer aandacht voor professionele masters.

In het Nederlandse onderwijssysteem is het ook zo dat er in het secundair of voortgezet onderwijs al te veel trekking van studenten plaatsvindt. Men kiest op twaalf- of dertienjarige leeftijd voor een bepaalde richting in het voortgezet onderwijs, en dat volgt men dan vijf of zes jaar. Maar studenten die bijvoorbeeld heel goed zijn in techniek maar waardeloos in talen, krijgen niet de mogelijkheid om op een wat hoger niveau eventueel wat vakken op techniek bij te doen, bijvoorbeeld in het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, of andersom. Dat zie je in systemen met een meer unitair onderwijssysteem. In het voortgezet onderwijs zie je dat soort ontwikkelingen wel, maar dat beperkt onze studenten als ze aan de poorten van het hoger onderwijs komen.

Daarnaast is er financieel gezien van alles mis. Jarenlang is er zwaar ondergeïnvesteed in het hoger onderwijs, vooral in onderzoek. Daar bestaan allerlei debatten over, maar in de internationale statistieken bungelt Nederland onderaan inzake de uitgaven voor 'research en development' (R&D). Veel landen geven steeds meer uit aan excellentie-initiatieven. Nederland kijkt ernaar, lacht in zijn vuistje en denkt "daar wordt heel wat geld verspild". Dat klopt voor een deel, maar over vijf jaar liggen we zoveel miljard achterop. Dat is een zorg.

De commissie vindt dat er richting moet worden gegeven aan het hogeronderwijsstelsel. Het credo is: drievoudige differentiatie. Ten eerste in de structuur moet de binariteit worden gehandhaafd en versterkt. De universiteit moet academischer en kleiner worden. Ze moet zich vooral richten op academisch onderwijs, op het bijleren van onderzoeksvaardigheden. Het hbo zal moeten worden versterkt, vooral in zijn professionele profielen. We moeten meer mogelijkheden creëren om 'associate degrees' in te richten voor mensen die zich aan de onderkant van het spectrum bevinden. Ik denk aan de mensen die nu een beroepsgerichte secundaire opleiding hebben en willen opschalen naar hoger onderwijs, maar een vierjarige professionele bachelor te lang vinden. Dat is gangbaar in Nederland. Die mensen kunnen dan eerst twee jaar een 'associate degree' doen, waarna ze eventueel kunnen doorstromen naar een bachelor of een volwaardige maar hogere arbeidsmarkt-kwalificatie hebben. Daarnaast moeten we meer ruimte geven aan professionele bachelors waar de arbeidsmarkt om vraagt of waar studenten zelf om vragen.

De tweede differentiatie is die tussen instellingen. Ze moeten kleur bekennen en een profiel kiezen. Dat moet worden gestimuleerd en beloond door de overheid. Dat betekent bijvoorbeeld niet alleen bekostigen op het aantal studenten of het aantal afgestudeerden, maar ook de toekenning van missiebudgetten. Men moet afspraken maken om een profiel te kiezen. Profielen kunnen aansluiten bij een regionale binding. Er moeten meer intensieve onderwijsvormen komen. We moeten meer inzetten op toegepast onderzoek. Ik weet niet of u vertrouwd bent met de Europese ontwikkeling naar een classificatiemechanisme en multidimensionele 'rankings'. U kunt dat terugvinden op een website. De instellingen

kunnen aansluiten bij U-Map. De instelling moet een profiel kiezen in het besef dat ze niet in alles goed kan zijn. Sommige zijn beter in onderwijs, ook voor minderheden. In de Randstad in Nederland bestaan allerlei projecten om de hogescholen toegankelijk te maken voor allochtone minderheden. Er moet meer reliëf komen. De excellentie moet kunnen worden bepaald, maar niet iedereen is in alles excellent. Dat is onmogelijk. We moeten durven kiezen.

De derde differentiatie is deze in het onderwijsaanbod. Er wordt gepleit voor meer selectie om de studenten op de juiste plaats te brengen zodat het 'commitment' wordt bevorderd tussen docent en student. Er moet meer ruimte komen voor brede opleidingen, zoals ik al zei: de 'liberal-artsprogramma's'. Dat wil niet zeggen dat studenten die een specifieke chemierichting kiezen, geen verdieping kunnen krijgen. Maar studenten moeten de ruimte krijgen om hier en daar wat andere vakken te volgen, ook bij andere opleidingen. Ook studenten die een universitaire opleiding volgen, moeten professionele vakken kunnen 'shoppen' bij een hogeschool. Er moet meer ruimte zijn voor stapelen of voor het corrigeren van de gekozen leerpaden. Er moet vooral worden ingezet op levenslang leren waarbij private partijen eventueel ook mogelijkheden krijgen.

Niet alleen Dirk Van Damme had tien aanbevelingen, ook de Nederlandse commissie had die. De eerste is: selectie aan de poort, niet erna. Dat moet onder strikte voorwaarden gebeuren en het gaat niet om het selecteren op basis van cijfers maar op basis van de motivatie voor de keuze en de inzet. Er moeten meer intakegesprekken komen en dergelijke. Niet alle instellingen moeten selecteren, maar ze hebben de mogelijkheid. De heer Dittrich zal hierin later een rol spelen. Bij de accreditatie van programma's kan een lichte toets worden uitgevoerd, kan worden nagegaan of de gekozen selectie-instrumenten passen bij het profiel van de opleiding van een instelling.

Opleidingen moeten kiezen waar ze voor staan. Welk type student willen ze binnen de poort, welk type niet? Een hogeschoollerarenopleiding die intensief samenwerkt met een universitaire pedagogieopleiding, heeft een bijzonder kenmerk. Ze moet een type student aantrekken dat dat leuk vindt. Wie dat minder leuk vindt, moet maar een ander soort opleiding volgen.

Universiteiten moeten academischer, en eventueel kleiner, worden. Ze moeten meer aandacht hebben voor onderwijs en minder voor kwantiteit. Universiteiten jagen op grote aantallen studenten, waardoor het onmogelijk wordt om een echt goede academische opleiding te handhaven. Hoe kan men in een collegezaal met vierhonderd studenten een sterke verwevenheid met onderzoek en ervaring met de praktijk van onderzoek bieden?

Er moet worden geïnvesteerd in onderzoek. De universiteiten moeten zo die academische vorming voortzetten. De hogescholen moeten zo een hogere kwaliteit realiseren zodat ook professionele masters een betere fundering krijgen.

De heer Dittrich heeft de professionele masters uit de doeken gedaan. Men moet het aanbod aan de hogescholen verruimen, eventueel gecombineerd met onderwijsrechten. Dat is een andere vorm van financiering, meer vraaggestuurd, te beginnen bij dertigplussers, en als dat werkt, uitbreiden naar alle masterstudenten. Vooral levenslang leren moet worden gestimuleerd.

Er moet een eenduidige titulatuur komen. De titels bachelor en master worden beschermd. De academische toevoeging, zoals bachelor 'of science', blijft niet langer voorbehouden aan de universiteiten. Het kan nu ook aan hogescholen. Het moet wel worden waargemaakt in de informatie die in de accreditering wordt aangeleverd.

Dan zijn er nog drie aanbevelingen voor de instellingen. De instelling moet zelf haar profiel kiezen. Ze moeten op grond van bewezen sterktes een duidelijk profiel kiezen dat hen onderscheidt van anderen.

Onderwijs moet meer aandacht krijgen. Ik heb het al aangegeven. Er moeten brede opleidingen komen, het onderwijs moet intensiever worden. Het feit dat studenten gemiddeld 33 uur per week aan hun studie besteden en dat er veel uitvallen, is een grote zorg. Dat moet veranderen.

Men moet meer investeren in personeel. Kwaliteit kan niet zonder goede docenten. Daar begint het allemaal, in de klas en bij de docent. In de Nederlandse hogescholen is het aantal docenten met een master- of PhD-kwalificatie bedroevend laag. Dat moet omhoog. Er wordt nu aan gewerkt. Maar dat moet intensiever. Als hogescholen op lange termijn eventueel pretenties hebben om promotierecht te krijgen, zullen zij zelf zeker ook moeten beschikken over veel mensen met een PhD. De huidige vijf percent is dan echt veel te weinig.

Hoe zijn professionele masteropleidingen aan hogescholen in andere landen georganiseerd? In enkele landen hebben de hogeschoolpendanten of de Universities of Applied Sciences (UAS) enkel bachelorprogramma's: Denemarken, Estland, Frankrijk en Litouwen. In andere landen bieden de zogenaamde UAS wel masterprogramma's aan: Duitsland, Finland, Ierland, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Vlaanderen en Zwitserland.

Er is onlangs een rapport van CHEPS verschenen over hoe enkele landen omgaan met professionele masters. Een van de voorbeelden is Finland.

In Finland heeft men sinds 2005-2006 serieus werk gemaakt van professionele masters om te voorzien in een behoefte van de arbeidsmarkt en van studenten. In eerste instantie werd er heel voorzichtig mee omgegaan en moest er een duidelijke arbeidsmarktrelevantie worden aangetoond, maar al snel is men overgegaan tot het bijna vrij laten van het aanbod van professionele masters. De Finse overheid neemt het standpunt in dat zij de arbeidsmarkt niet hoog genoeg kunnen opleiden. Ze hebben liever veel te veel hoog opgeleide mensen dan enkele te weinig. Daarom investeren ze fors. Professionele masters kunnen enkel worden aangeboden aan mensen die minimaal drie jaar werkervaring hebben, worden per definitie deeltijds aangeboden en in een breed spectrum van richtingen. De meeste richtingen genoemd voor Nederland zijn er daar ook.

In Duitsland zijn professionele masters automatisch gegroeid. Met de inrichting van de bachelor-masterstructuur sinds 1998 is men ermee begonnen, maar het is pas sinds 2005 serieus in gang gezet. Momenteel wordt echt de grote slag gemaakt, nu de oude Diplom-programma's zijn afgeschaft. Aan de Fachhochschulen worden sinds het invoeren van bachelor en master ook masteropleidingen toegestaan. Dat is gepaard gegaan met behoorlijk intensieve discussies op alle niveaus. Uiteindelijk is men overstap gegaan en twee jaar later, in 2005, is ook beslist dat alle titels tussen universiteiten en Fachhochschulen gelijk zijn. Men krijgt niet meer een Bachelor FH aan de Fachhochschule of een Master FH, maar gewoon een bachelor of 'arts', 'science', 'engineering' of 'education'.

Enkel worden ze bij de Deutscher Akkreditierungsrat licht anders geaccrediteerd. De aanwezigheid van een praktijkstage wordt gezien als een belangrijk element in een master van een Fachhochschule. Universiteiten kunnen dat ook aanbieden, maar 99 percent van de universitaire masters zijn academisch. 95 percent van de masters aan Fachhochschulen zijn professioneel. Daarnaast bieden Fachhochschulen meer en meer Weiterbildungs-masters aan. Dat zijn masters die vaak deeltijds worden gevolgd door mensen die gewoon werken en minimaal twee tot drie jaar werkervaring hebben. Het zijn mensen die zich kunnen 'upscalen' in termen van arbeidsmarktkwalificaties of mensen die in hun dagelijkse praktijk een omslag hebben gemaakt.

Ik geef zelf les in een Weiterbildungsmaster bij Fachhochschule Osnabrück. Ik heb elke paar weken een hele mengeling van studenten voor me zitten. Er zitten mensen bij die een PhD chemie hebben, nu in een beleidsomgeving in het hoger onderwijs zitten en graag willen weten hoe hogeronderwijsystemen in elkaar zitten.

In Zweden is er een beperkter aantal professionele kwalificaties, die erg gekoppeld zijn aan beroepsgroepen. Toch is het een redelijk breed spectrum: ook weer de kunsten, sociaal werk, medische richtingen en lerarenopleidingen. Deze opleidingen kunnen zowel door de universiteiten als door de ‘university colleges’ worden aangeboden. Verder geldt een volledig gelijke behandeling, enkel een iets verschillende titulatuur.

In Zwitserland heeft men net als in Finland sinds 2005-2006 een roep om professionele masters gehonoreerd. Die kwam niet enkel vanuit de Fachhochschulen, maar ook vanuit de arbeidsmarkt. Het was ook een roep vanuit de maatschappij om de sector van de Fachhochschulen sterker te laten staan ten opzichte van de universiteiten. Naast het geven van een nieuwe pot geld voor toegepast onderzoek, is er ook een pot geld voor professionele masters, maar onder zeer strenge condities. Er moeten minimaal twee arbeidsmarktonderzoeken hebben plaatsgevonden die duidelijk aangeven dat er op de arbeidsmarkt behoefte is aan een specifieke master. Er zijn er momenteel ongeveer 50 bekostigd. Dan wordt er behoorlijk door de overheid geïnvesteerd, niet voorwaardelijk voor vier jaar, maar wordt er een opleiding volledig in de markt gezet en bekostigd.

In het Verenigd Koninkrijk bestaat er niet zozeer een onderscheid tussen professionele en academische masters, maar meer tussen ‘taught’ en ‘research’ masters. Een aantal van de ‘taught’ masters zijn meer verbonden aan professionele organisaties, die dan een vinger in de pap hebben bij de opzet van de programma’s. Ook de titulatuur is sterk gelieerd aan de beroepsgroep. Die titel heb je nodig als je een bepaald beroep wilt uitoefenen op dat deel van de markt. Verder worden die masters absoluut niet anders behandeld dan academische masters.

3. Vragen en opmerkingen van de commissieleden met antwoorden van de heren Karl Dittrich en Hans Vossensteyn

Mevrouw Kathleen Helsen: U hebt duidelijk aangetoond wat de plaats is van de professionele masteropleidingen in Nederland. Dat hebben wij in Vlaanderen niet. De voorbije weken hebben we ook andere toelichtingen gehoord. Voor de lerarenopleidingen, de opleidingen in de gezondheidszorg en het sociaal werk werd net aangetoond dat er behoefte is aan een jaar extra. Maar in plaats van te evolueren naar een professionele master stelt men voor om te kiezen voor een banaba-opleiding. Hoe zit het in Nederland?

U spreekt over de noodzaak van een differentiatie en een verbreding van opleidingen. Gaat dat voornamelijk over de bacheloropleidingen of ook over de masteropleidingen? Is dat al concreet uitgewerkt?

Mevrouw Vera Celis: Wat het kunstenunderwijs betreft, lijkt het me moeilijk om het ambachtelijke element en het theoretische aspect te scheiden. U zegt ook dat een hogeschool die een master in de kunsten wil aanbieden, dat kan als men dat nodig acht en als er aan de accreditatievoorwaarden wordt voldaan. In België bestaat dat niet. Kunt u enkele concrete voorbeelden geven, bijvoorbeeld uit de plastische kunsten, die dat een beetje minder vaag maken?

Mevrouw Fientje Moerman: Hoe zit het in Nederland met de toegang tot de leidinggevende niveaus van de administratie, die men bij ons niveau 1 noemt en vooralsnog voor masters is voorbehouden? Komt men in Nederland met een professionele master in aanmerking voor dit soort van functies?

Uw beide uiteenzettingen wekken de indruk dat men in Nederland meer kijkt naar de inhoud van de opleidingen dan naar het niveau. Bij ons is dat anders. Wij bieden universitaire opleidingen aan die in Nederland wellicht bij een hogeschool zouden zitten, zoals Ziekenhuiswetenschappen, dat een vervolgopleiding is van verpleging. Wellicht zou u daar een professionele master van maken. Een MBA is bij ons een universitaire opleiding, bij u een professionele master. Hoe maakt u dat onderscheid?

De heer Karl Dittrich: De vraag over de banaba's is fascinerend. Wij worden soms geconfronteerd met een aanvraag tot het instellen van een professionele master die in Vlaanderen wellicht een banaba zou worden. Op dat punt is Vlaanderen uniek. Als mijn informatie juist is, hebben de banaba en de manama nergens ter wereld een pendant. Het model is op theoretisch vlak zuiver, maar het is moeilijk om dat in een Europese of mondiale context in de praktijk te brengen. De overeenkomsten zijn er voor die professionele masters waarover in Nederland wordt gezegd dat er een verbreding of verdieping van de deskundigheid moet komen.

Ik weet niet waarom die opleidingen nog niet op een masterniveau zijn gebracht, want in alle definities van masters wordt gesteld dat ze voortborduren op datgene wat in de bachelor aanwezig is. Een banaba veronderstelt dat men een nieuwe bachelor aanbiedt, naast de al verworven bachelor. In Nederland zou men dat in een aantal gevallen proberen te vertalen in een professionele master, ervan uitgaand dat men zo een vorm van multidisciplinaire verbreding realiseert en iets toevoegt aan het bestaande palet van beroepsvaardigheden van iemand die al een bachelor bezit. U legt de vinger op een zere plek, maar het is wel een zere plek die u hebt, en nergens anders ter wereld aanwezig is. Vergelijkingen zijn dus erg moeilijk.

Wat de differentiatie van opleidingen betreft, is vanuit het perspectief van de Nederlandse Vereniging van Pedagogogen en Onderwijskundigen (NVO) één zaak zonneklaar: de vraag naar hoger onderwijs is zo groot en de diversiteit van de studentenpopulatie neemt zo hard toe – op het vlak van klasse, achtergrond, thuissituatie, situatie van de ouders – dat het bijna niet in te denken is dat een binair model – bachelor-master – volstaat. Het is mijn persoonlijke opvatting dat meer diversiteit in het bachelor-masteraanbod nodig is. Maar er is meer: men moet ook proberen om de studenten op de juiste plaatsen te krijgen – op plaatsen die aansluiten bij hun eigen leerstijl. Men moet ook de vormen waarin het onderwijs wordt aangeboden, differentiëren. Ik denk dan aan de internationalisering, de uitbreiding van het afstandsonderwijs en andere vormen dan ex-cathedraonderwijs.

Wat de vraag over kunstopleidingen betreft: natuurlijk bestaan er in Nederland een aantal academische kunstopleidingen. Die worden aangeboden door de universiteit. Ik denk dan bijvoorbeeld aan Museologie of Kunstgeschiedenis. Dat kan men academische masters noemen. De hogescholen zijn op dit ogenblik inzake die masters buitengewoon selectief. Ongeveer tien percent van de afgestudeerde bachelors vat een masteropleiding aan. Het is een internationaal samengestelde populatie, die eigenlijk op een leermeester afkomt. Men is op zoek naar een bepaalde docent muziek of dans. Het is een keuze die heel sterk is gericht op de versterking van het ambacht, dankzij wat men bijna een meester-gezelverhouding kan noemen. In Vlaanderen kent u dat fenomeen ook.

Wat betekent academisering in de kunst? Als men er het eenvoudige NVO-kader op zou loslaten, dan is men op zoek naar de verwevenheid van fundamentele research en onderwijs. De vraag is dan wie daar beter van wordt: de kunst, het onderzoek, de personen? Of is het zo dat men het theoretisch netjes wil aanpakken, maar zo het ambacht tekortdoet? Naar mijn gevoel zouden hogescholen academische masters kunnen aanbieden, maar ik vermoed dat er dan een sterke vraag vanuit het beroepenveld zal moeten komen, en die vraag zie ik niet. Er wordt daarover wel een discussie gevoerd, maar die is theoretisch, en die wordt niet door de toneel- en dansgezelschappen of de orkesten gevoerd. Daar vraagt men de mensen die het ambacht het best kunnen uitoefenen.

Mevrouw Moerman, wij kennen dat selectiesysteem en dat niveau 1 niet. Af en toe kijken we verbaasd op van uw regels waarbij de overheid bepaalt dat men met bepaalde opleidingen kan toegelaten worden om bepaalde jobs uit te oefenen. Bij ons kan men solliciteren voor alle vacatures. Bij ons moet men de capaciteiten of de competenties hebben, maar niet een bepaald niveau hebben gehaald.

Mevrouw Fientje Moerman: Maar een bepaalde diplomavereiste wordt niet gesteld? Als men als arts bij de overheid solliciteert, moet men toch een diploma Geneeskunde hebben, of niet? Een ICT-specialist moet toch een diploma ICT hebben? Mag dat middelbaar niveau zijn? Of moet het een universitair niveau zijn?

De heer Karl Dittrich: Dat hangt van de advertentie af. Men moet aangeven welke competenties men zoekt, veeleer dan omgekeerd te werken en te zeggen dat men met die bepaalde competenties toegang krijgt tot die bepaalde plaats.

Er was ten slotte een lastige vraag over de inhoud versus niveau. Daarover aarzel ik. In elk geval is vanuit de accreditatieorganisatie het niveau buitengewoon belangrijk. De lat moet gelegd worden op het niveau van de bachelor of de master. Ook in de inhoud van de dagelijkse praktijk aan hogescholen en universiteiten is dat het geval. Naar mijn gevoel zoekt men wel degelijk een ruimte om te komen tot combinaties van academisch en professional. Men kan dat het beste terugvinden in opleidingen zoals accountancy, wat in Vlaanderen revisoraat wordt genoemd. Het gaat om mensen met een sterk theoretische achtergrond. Het heeft niet alleen te maken met onderzoek, maar ook met het weten hoe de praktijk van een dergelijk beroep zich ontwikkelt, bijna in de voorhoede van de ontwikkeling. Men moet zoeken naar combinaties, waarbij de theoretische, maar vooral de praktische kennis op het hoogst mogelijke niveau met elkaar worden verbonden. Men ziet steeds meer beroepen, met name bij de post-initiële opleidingen, waarbij professional en academisch elkaar zeer sterk raken. Dat heeft echter meer te maken met de kwaliteit van het onderwijs en de beroepsuitoefening dan met een daadwerkelijk verschil tussen het niveau en de inhoud. Langzaamaan dient er zich een grijs gebied aan, waarbij die twee stromingen zich met elkaar vermengen.

De heer Hans Vossensteyn: Ik wil even ingaan op de banabadiscussie. In Nederland is er een steeds grotere behoefte, ook onder studenten die aan een hogeschool een bachelor hebben behaald, om te weten of het werk wel af is en of ze niet moeten doorstromen naar het masterniveau. Toen de bachelor en master aan de universiteit zijn ingevoerd, werd gesteld dat er een striktere scheiding zou komen tussen beide. Na de bachelor zouden studenten dan kunnen uitstromen naar de arbeidsmarkt. Men heeft echter het idee dat het nog niet gedaan is. Daarna wil men toch een masterdiploma behalen.

In Nederland is er doorgaans ook een eenjarige master. Of studenten nu een eenjarige banaba of een eenjarige masteropleiding volgen, dat maakt qua tijd niet veel uit. Mensen die met een hbo-bachelor aan een universiteit een master willen volgen, moeten wel een schakelprogramma of een pre-master van minimaal een half of een heel jaar volgen. Dat gebeurt onbekostigd, zonder studiefinanciering. Dat is een obstakel. In de internationale discussie ligt de Nederlandse eenjarige master wat onder vuur. Soms is dat terecht, soms ook niet. In het rapport heb ik aangegeven dat net de professionele masters in vele andere landen variëren tussen een en twee jaar, waarbij zowel de eenjarige als de tweejarige de uitzondering zijn. Heel veel hebben een 90 ECTS-vorm gekozen, ergens tussen de strikt academische en een hele korte master in.

We hebben ook meer differentiatie nodig omdat het type banen waarvoor men wordt opgeleid, steeds diverser wordt. In het commissierapport is ook aangegeven dat heel wat van het nieuwe type banen die heel veel mensen aantrekken naar de arbeidsmarkt, tien jaar geleden nog niet bestonden. Professionele masters worden ontwikkeld voor een nieuw type banen. Heel veel mensen gaan ook een ander beroep uitoefenen dan waarvoor ze zijn

opgeleid. Dat houdt verband met de verbreding in de bachelors. De verdieping gebeurt in de masters. Met de implementatie van Bologna hebben we gezien dat er juist in de masterfase een heel sterke druk was bij alle specialisaties die voorheen bestonden. Bij mijn eigen studenten zie ik dat ze kiezen voor bestuurskunde of bedrijfskunde. Ze worden gedwongen om daarin een track te kiezen. Eigenlijk hebben ze nood aan een bredere opleiding. Als er dan een aantal keuzevakken worden aangeboden, dan kunnen ze de specialisatie ook bereiken. Daarom zou die verbreding wat meer op gang moeten worden gebracht. Er zijn natuurlijk richtingen waarvoor een heel diepe, specialistische opleiding nodig is. Als dat zo is, moet men daarvoor ook argumenten kunnen geven.

Wat de aansluiting op de beroepsmarkt betreft, kan ik u het Duitse voorbeeld geven. Als men daar ambtenaar wil worden, kan men dat in de ‘gehobene Dienst’ en in de ‘höhere Dienst’. Voor die laatste moet men een universitaire kwalificatie hebben. Een professionele master volstaat niet. Dat is wel aan het veranderen. Naar mijn MBA-programma komen mensen met een oud ‘Diplomprogramma’ van een Fachhochschule, dat toegang geeft tot de ‘gehobene Dienst’ en niet tot de ‘höhere Dienst’. Ze hebben een universitair geaccrediteerde opleiding nodig. Dat is één deel van onze doelgroep. Op termijn zal die verdwijnen, maar in Duitsland bestaat het nog wel.

De mensen in Duitsland die een master van een Fachhochschule en een gelijkwaardige titel hebben, hebben op de arbeidsmarkt een gelijke toegang. Op het moment van de salarisinschaling worden ze echter toch een trede lager geplaatst. Als ze een promotieplaats aan een universiteit willen verwerven, kan dat, maar er wordt kritischer naar hen gekeken. Als ze een gelijkwaardige universitaire masterkandidaat hebben, zal men doorgaans hem kiezen.

Ik zal nog even kort ingaan op de kwestie van inhoud en niveau. Als we kijken naar het masterbestel aan de universiteiten in Nederland, dan zijn er een aantal waarover men de vraag kan stellen of het gaat om een academische of een beroepsgeoriënteerde master. Ik denk dan aan een master in ‘accountancy’. Daarom zou het goed zijn om langzaam maar zeker een kader te ontwikkelen, waarbij streng gekeken wordt naar profilering, academisering versus professionalisering. Dat wil niet zeggen dat dergelijke programma’s niet aan de universiteit gegeven kunnen worden. We zullen zien hoe zich dat in de toekomst ontwikkelt. Dat was wel een belangrijk uitgangspunt van de discussie die we gevoerd hebben in Nederland.

4. Uiteenzetting van professor Paul De Grauwe, hoogleraar Internationale Economie aan de K.U.Leuven

Professor Paul De Grauwe: Ik ben geen onderwijsdeskundige, wel een ervaringsdeskundige. Ik heb gestudeerd aan een Vlaamse universiteit en aan een Amerikaanse universiteit. Ik heb als consument dus beide soorten universiteiten meegemaakt. Nadien heb ik gedoopt aan Europese en Amerikaanse universiteiten. In die zin heb ik wel iets te vertellen, maar dan als ervaringsdeskundige.

Mijn uitgangspunt is een constatacie. U kent de lijsten van topuniversiteiten die jaarlijks verschijnen. De Times Literary Supplement heeft zo’n lijst. Er is ook de Shanghai-lijst. Als je die bekijkt, valt de afwezigheid van Vlaamse universiteiten in de top op. Vorig jaar was er volgens de Times Literary Supplement één Vlaamse universiteit bij de top honderd, volgens de Shanghai-lijst was er geen enkele bij de top honderd. Ook wachten we nog altijd op de eerste Nobelprijswinnaar bij een Vlaamse universiteit. We moeten constateren dat het succes van Vlaamse universiteiten in het creëren van toponderzoek, dat wordt gewaardeerd door bijvoorbeeld Nobelprijzen of door topuniversiteitenlijsten, buitengewoon beperkt is. De vraag is hoe dit komt. Waarom zijn we er tot nu toe niet in geslaagd om toe te treden tot de top van de universiteiten?

Ik zie een drietal redenen waarom we er in Vlaanderen niet toe komen om echte topkwaliteit aan de universiteiten te produceren. Een eerste reden heeft te maken met het businessmodel van de Vlaamse universiteiten. Dit model is er ook aan vele andere Europese universiteiten: Italië, Frankrijk enzovoort. Het zijn de facto staatsinstellingen. Er zijn natuurlijk staatsuniversiteiten in de enge betekenis, maar er zijn ook die de facto staatsinstellingen zijn omdat de regelgeving bijna uitsluitend centraal wordt bepaald, in Brussel en in dit huis. Er is regelgeving in verband met programmering en de wedde van professoren. Er bestaat absoluut geen vrijheid voor weddevorming.

Ik durf te beweren dat de manier waarop we vandaag Vlaamse universiteiten beheren en besturen, een van de laatste bastions is van een sovjetsysteem waar centraal wordt vastgelegd wat je kunt doen. Het is toch een aberratie dat de universiteit niet zelf kan bepalen welke colleges en welke programma's er zullen worden uitgewerkt. Ik stel vast dat niemand in Washington aan de Amerikaanse topuniversiteiten zegt welk programma ze mogen aanbieden of hoeveel studenten er in die programma's mogen zijn. Er worden daar geen normen vastgelegd van een minimum aantal studenten voor bepaalde programma's. Hier zitten we met tabellen te werken, met normen en dergelijke dingen meer, net zoals dat in een sovjetplanificatie gebeurt waar aan alle bedrijven normen werden opgelegd. Het is een onwaarschijnlijk verhaal als je een beetje afstand neemt. Ik vind dat een probleem.

Ik denk bijvoorbeeld ook aan de wedde van een prof. Ik ben zelf 25 jaar gewoon hoogleraar en mijn wedde is uitsluitend bepaald geweest door mijn leeftijd. Uitsluitend! Of ik nu gepubliceerd had of niet, het zou hetzelfde zijn geweest. Ik zou vandaag exact dezelfde wedde hebben gehad als ik geen enkele publicatie zou hebben. Er zijn collega's van mij – de 'nulpublicatieprofessoren' of de 'nulcitatenprofessoren' – die evenveel verdienen als ik. Het is een businessmodel dat een plaats had in andere systemen, maar dat totaal geen plaats meer heeft in een moderne samenleving. Het doel is toch om topkwaliteit te brengen? Ik beweer dat zo'n model nooit topkwaliteit zal leveren. Mensen die op die manier worden betaald en die op die manier incentives krijgen, instellingen die zo centraal worden geleid, zullen nooit tot de top behoren. Dit is mijn eerste conclusie.

Een tweede reden waarom we zo weinig succes hebben, heeft te maken met het feit dat Vlaamse universiteiten, en ook veel Europese universiteiten, eigenlijk niet selectief mogen zijn. In de vorige uiteenzetting is nog even verwezen naar het belang van selectiviteit. Waarom is Harvard een topuniversiteit? Omdat ze buitengewoon selectief is en de top bij de proffen en de studenten – één percent – selecteert. Zo krijg je een concentratie van talent waaruit iets kan ontstaan.

Vele andere universiteiten in de VS hebben dat helemaal niet, maar dat geeft niet. Je hebt dan differentiatie en een gedifferentieerd landschap. Dat betekent dus dat je moet toelaten dat sommigen misschien extreem selectief zullen zijn zodat alleen de besten er kunnen studeren en de andere zullen minder selectief zijn. Zo kan iedereen naar een universiteit, zij het niet allemaal naar een topuniversiteit. Maar zo'n model willen we niet in Vlaanderen: alle universiteiten moeten openstaan voor iedereen, in naam van het democratisch principe. We zullen een keuze moeten maken. Wat willen we eigenlijk? De twee zijn misschien niet te verzoenen.

Dat is dus een tweede probleem: gebrek aan selectiviteit. Universiteiten mogen die strenge selectie niet invoeren. Nochtans is dat een sleutel voor het creëren van topkwaliteit. Je moet je daar geen illusies over maken. Als je iedereen toelaat aan de universiteit, zul je nooit topkwaliteit hebben. En met 'iedereen' bedoel ik iedereen die een diploma middelbaar onderwijs heeft.

Een derde probleem heeft te maken met de omvang. Er bestaat in Europa, en ook in Vlaanderen, een obsessie dat universiteiten te klein zijn en groter moeten worden. Wij worden heel sterk beïnvloed door de idee dat er schaalvoordelen te rapen zijn en dat onze

universiteiten nog te klein zijn. Ze moeten associaties aangaan, ze moeten groter zijn om zo'n schaafeffect te creëren. Er is ooit een uitspraak gedaan door een minister of een rector, die zei dat er in Vlaanderen maar plaats was voor één universiteit van 100.000 studenten. Een mastodont!

Ik heb de top tien van Amerikaanse universiteiten er eens bij genomen: Princeton, Yale, Carnegie Mellon, Massachusetts Institute of Technology (MIT), Northwestern, Chicago, Stanford, Harvard, Cornell, Berkeley, Pennsylvania enzovoort. Ik heb me vervolgens de vraag gesteld hoe groot die universiteiten zijn. Welnu, ik constateer dat de gemiddelde omvang van die topuniversiteiten qua aantal studenten, zowel undergraduates als graduates, de helft is van de K.U.Leuven, namelijk 17.000 studenten. De K.U.Leuven heeft nu meer dan 30.000 studenten. Als je dus kijkt naar de top van de Amerikaanse universiteiten, die top zijn in termen van kwaliteit, stel je vast dat dat kleine instellingen zijn. Maar wij zijn geobsedeerd door omvang, die we willen consolideren. Wij willen schaalvoordelen creëren. Ik denk dat dat totaal verkeerd is.

Indien het waar was dat er schaalvoordelen te rapen vielen, wat zou Harvard University dan doen? Die krijgt elk jaar voor één positie als student minstens 100 kandidaten. Mochten er dus schaalvoordelen zijn, dan zou Harvard in plaats van er één toe te laten, er 10, 20 of 30 toelaten en de schaal met een factor van 10, 20 of 30 vergroten. Maar die doet dat niet. Het moet dus wel zijn dat, als je topkwaliteit wilt bieden, je je wat moet beperken en geen al te grote schaal mag gebruiken. De meeste van de universiteiten in mijn lijstje, behalve Berkeley, zijn privé-universiteiten. Die komen blijkbaar tot de slotsom dat er niet veel schaalvoordelen te rapen zijn, om topkwaliteit te bieden.

Maar wij doen iets anders. Wij zoeken naar grotere dimensies. Op de website van de K.U.Leuven wordt gezegd: "Wij zijn een associatie met 70.000 studenten, en misschien gaan we zelfs naar 100.000." Dan zeg ik: vreselijk. Ik ken geen enkele goede universiteit van meer dan 50.000 studenten. Noem mij één topuniversiteit van meer dan 50.000 studenten. Dat zal niet lukken.

Dat heeft natuurlijk ook te maken met het businessmodel. U zult zeggen dat dit alles onvermijdelijk is en dat de financiering daarvoor zorgt. En dat klopt. De financiering is helemaal anders. De financiering van die Amerikaanse universiteiten verloopt volgens een heel ander model, gebaseerd op het betalen van inschrijvingsgeld en vrijwillige bijdragen van alumnae.

Wij gebruiken een heel andere methodiek, die een vertekening geeft, namelijk het zoeken naar aantallen studenten. En dat wordt niet alleen expliciet beloond. Een rector met veel studenten is als een generaal met een groot leger. Hoe meer soldaten je hebt, hoe zwaarder je weegt op de politieke markt en hoe meer geld je kunt krijgen. Dat is het dominerende financieringssysteem, waarbij schaalvergroting automatisch volgt. Men wil zo veel mogelijk studenten, en dan krijgt men meer geld. De kwaliteit van de studenten speelt daar geen rol in. Er is geen enkele universiteit die zegt: "Onze studenten zijn beter, geef ons meer geld per student." Dat aanvaarden wij niet. Nochtans is dat waarschijnlijk de methode die moet worden gebruikt om meer selectiviteit in te bouwen.

De idee van lage inschrijvingsgelden wordt bij ons soms gerechtvaardigd vanuit sociale overwegingen, maar dat overtuigt mij helemaal niet. Vandaag betaalt een student aan de universiteit nauwelijks vijf percent van de totale kostprijs. Wie betaalt de rest? De belastingbetalers. Wie zijn dat? Een minderheid van mensen die aan de universiteit hebben gestudeerd. Met andere woorden: een meerderheid van mensen die nooit aan de universiteit hebben gestudeerd. Men moet mij eens duidelijk maken waarom dat socialer is: diegenen die niet participeren aan de universiteiten, in grote mate laten betalen voor diegenen die wel aan de universiteiten participeren. Het is mij niet echt duidelijk op welke manier

dat socialer is. Het is een betoog dat ik al lang houd, maar hier toch nog eens wil benadrukken.

Er bestaat volgens mij geen geheim recept voor een topuniversiteit. We moeten dat niet meer uitvinden. Dat model bestaat. Een eerste element daarvan is dat zo'n universiteit financieel onafhankelijk moet zijn. Die moet zelf kunnen beslissen hoeveel de studenten zullen betalen. Dat is de enige manier om financieel onafhankelijk te zijn. Als iemand je geld geeft, zul je nooit financieel onafhankelijk zijn. Dat is het model dat werkt in de Verenigde Staten en dat topkwaliteit mogelijk maakt.

Het geeft ook de vrijheid om selectief te zijn en te bepalen welke studenten je accepteert. Het geeft je ook de vrijheid om te bepalen welke programma's je aanbiedt, met hoeveel studenten enzovoort. Niemand zal je dus komen vertellen hoe dat moet gebeuren. Het laat ook toe de professoren te betalen in functie van hun prestaties, in plaats van uitsluitend in functie van anciënniteit. Uiteindelijk betekent financiële onafhankelijkheid ook dat het juk van de regulering van buiten uit echt kan worden weggeschoven.

Dat model heeft succes gekend en wordt ook meer en meer overgenomen buiten de Verenigde Staten. In China bijvoorbeeld doen ze het niet zoals wij. Je hebt er natuurlijk wel staatsuniversiteiten, maar ze gaan ook bewust in de richting van selectieve universiteiten die financieel onafhankelijk zijn. Ze laten zich beïnvloeden door het Amerikaanse model en zeker niet door het Europese. Binnenkort zullen we dus geconfronteerd worden met concurrentie van topuniversiteiten, niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook in andere delen van de wereld.

Dat zal ons misschien noodzaken om eens fundamenteel na te denken of we wel het juiste businessmodel hebben. Wat mij immers enorm is opgevallen in het rapport-Soete, is dat die reflectie niet wordt gedaan. Er wordt wel een poging ondernomen om aan de marge wat te werken en wat meer differentiatie in te voeren, maar het model zelf in vraag stellen, daar komen we niet toe.

Ik wil terloops nog iets zeggen over samenwerking versus concurrentie. We hebben in Europa ook een model waarbij we zeggen dat universiteiten moeten samenwerken. Concurrentie zou slecht zijn. Veel maatregelen zijn erop gericht om te consolideren. Associaties zijn in. Meer samenwerking, minder concurrentie, volgens mij zit dat fout. In andere delen van de wereld is er wel sprake van concurrentie. Harvard en Yale werken echt niet samen, hoor. En wij willen het tegenovergestelde. We zijn zelfs begonnen met de toewijzing van monopolies. Een universiteit die excellent is in één domein krijgt het monopolie om dat domein verder uit te werken. We creëren kleine monopolies. Dat is een slecht model. Een instelling kan op een bepaald moment wel excellent zijn, maar door het toekennen van een monopolie ontstaat het gevaar dat ze minder excellent wordt aangezien de concurrentie uitgeschakeld is.

Het Europese en Vlaamse beleid inzake universiteiten zit gevangen in tegenstrijdige objectieven. Aan de ene kant zouden we allemaal willen dat de universiteiten kwalitatief hoogstaand zijn en tot de top behoren. Aan de andere kant willen we dat ze opengesteld zijn voor alle studenten, en moet dat onderwijs gratis of bijna gratis worden verleend. Ik ben van mening dat die twee doelstellingen incompatibel zijn. We moeten een keuze maken: ofwel kwaliteit en top, en dan neemt men enkel de beste. Het democratische principe – denk aan die dansschool – wordt opzijgezet. De keuze is expliciet voor kwaliteit. De top halen, betekent selecteren. Vlaanderen bewijst wel lippendienst aan de topkwaliteit, maar kiest niet voor selectie. Op die manier kunnen we alleen maar dromen van topkwaliteit.

5. Vragen en opmerkingen van de commissieleden en antwoorden van professor Paul De Grauwe

De heer Boudewijn Bouckaert: De egalitaristische massa-universiteiten zijn een beetje het product van de werkzaamheden van het Vlaams Parlement. Het is goed om eens een alternatieve stem te horen.

We hebben weinig universiteiten in Vlaanderen. Ze worden gedwongen tot samenwerken. We hebben er één in het oosten, één in het westen en Antwerpen bungelt daartussen. We hebben Universiteit Gent-VUB, K.U.Leuven-Hasselt en Antwerpen als vrije radicaal. We krijgen een ‘duo-eneenhalf-poli’. Dat houdt weinig goeds in voor de toekomst. Dat is zorgwekkend. Er is minder competitie, meer samenwerking en meer monopolie.

We hebben hier een ad-hoccommissie opgericht voor de hogescholen. We zitten in een transparant landschap. De hogescholen bieden opleidingen aan die universitair geacht worden, die academisch zijn en hun best hebben gedaan om dat te ontwikkelen. Men zou nu die academische opleidingen van de hogescholen willen verplaatsen naar de universiteiten. Men zou ze willen ‘poolen’. Vindt u die ontwikkeling een stap in de goede richting? Of vreest u dat dit de zaak nog zal verergeren? U had geen al te hoge pet op van het businessmodel van onze universiteiten.

Mevrouw Vera Celis: Professor De Grauwe, u spreekt van selectiviteit om tot topmensen te komen. U weet dat het secundair onderwijs moet voorbereiden op hogeschool en universiteit. Als ik uw redenering doortrek, moet ik ervan uitgaan dat de leerkrachten in het secundair ook topopleiders moeten zijn. In uw redenering zou u dan de vaste benoeming moeten afschaffen om tot een vorm van selectie binnen het onderwijsveld te komen. Dan zou er in de secundaire scholen al een selectie worden gemaakt en kan een kleine groep doorstromen naar het hoger onderwijs.

Ik heb daarbij een dubbel gevoel. Mijn vader vertelde vroeger dat Jef Houthuys tot zijn veertiende naar school was geweest. Hij is tot in een hoger kader kunnen doorstromen. Dat laat onze maatschappij op dit moment niet toe. Alles wordt gebaseerd op diploma's. De belangrijkste manier om uit de werkloosheid te blijven is het behalen van een diploma. Als moeder en als lid van onze maatschappij ben ik dan zeker geneigd om de groep die naar een diplomaverwerving gaat zo groot mogelijk te houden en, om de kansen zo groot mogelijk te maken, dan nog liefst met een zo hoog mogelijk diploma. Hoe denkt u daarover?

De heer Jan Durnez: Het is misschien voor de twee professoren een beetje kort door de bocht, maar ik doe een poging om te begrijpen waar u naar zou kunnen tenderen: kleinere universiteiten en meer. De heer Bouckaert brengt in dat er misschien ruimte is voor meer universiteiten en dus geen ‘Ossi-Wessiverhaal’. Het tweede luik wordt dan: er is geen plek voor wat de hogescholen aanbieden in deze andere vorm van universiteit, zoals u die bepleit. Mag ik dat zo begrijpen?

Mevrouw Fientje Moerman: Ik vind het goed dat u ons even wakker trapt. Professor Verheyen heeft hier drie weken geleden ook een vrij persoonlijk betoog gehouden. Het is goed om eens buiten de geijkte kaders te denken, maar we mogen niet karikaturaal worden.

Het is waar dat er een outputfinanciering is, maar het is niet waar dat die niets te maken heeft met kwaliteit. In de hoofdcriteria van het Bijzonder Onderzoeksfonds wordt de academische onderzoeksoutput, zoals publicaties in A1-magazines, wel degelijk meegenomen, tot wanhoop van een deel van de academische wereld die zit te janken en piepen dat het

tegenwoordig ‘publish or perish’ is. Dat is een revolutie geweest, misschien een geruisloze, in het academische landschap in Vlaanderen.

Al bijna twintig jaar hebben universiteiten de ruimte om tot beloop van één percent van hun werkingsmiddelen een gedifferentieerde vorm van verloning in te stellen voor de professoren. Maar ze doen het niet! Niemand heeft dat tot op heden gedaan. Maar de mogelijkheid bestaat wel. Het is niet zo karikaturaal als u het voorstelt. U noemt tien Amerikaanse universiteiten. Er zijn er veel meer. Wij hebben misschien maar één universiteit in de TLS-ranking, maar onze universiteiten zijn allemaal van een zeer behoorlijk niveau als je dat wereldwijd bekijkt. Ik wil mijn hand niet in het vuur steken voor de kwaliteit van de opleiding aan sommige kleine, minder bekende universiteiten in de Verenigde Staten.

De hele fiscale context is ook anders in de VS. Jongeren die afstuderen en gaan werken, betalen de eerste jaren van hun loopbaan zelfs meer af voor hun studie dan voor hun huis. Bij ons bestaat deze mogelijkheid niet. Het is expliciet fiscaal uitgesloten dat kosten voor het verkrijgen van toegang tot een beroep in rekening worden gebracht. Onze hele filosofie en de fiscaal-economische context zijn anders. We kunnen het model niet zomaar overplanten.

Ik apprecieer uw reflectie. U legt de vinger op enkele wonden. Maar ons helemaal in het sovjetkamp steken, dat kan ook niet.

Professor Paul De Grauwe: Het streven om tot een grote consolidatie te komen, zou ik heel slecht vinden. Dat zou immers betekenen dat de omvang van de drie associaties nog groter zou worden, en dat zou het beheer niet ten goede komen. Ik zie hoe aan de K.U.Leuven het beheer erg bureaucratisch is geworden. De richtlijnen komen uit Brussel, maar de communicatie van de universiteit naar het personeel vertoont hetzelfde bureaucratische patroon. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Er zijn onvoldoende schaalvoordelen om dat te rechtvaardigen. Dat veroorzaakt managementproblemen met zware negatieve gevolgen. Ik ben dus zeker niet voor een beperking tot drie Vlaamse universiteiten. Waarom zouden de universiteiten academische programma's van de hogescholen overnemen? Dat is toch niet nodig. Differentiatie is belangrijk, in tegenstelling met uniformisering. Maar dat laatste blijkt spijtig genoeg de tendens te zijn.

Ik ben echt geen voorstander van een strenge selectie vanaf het lager en het middelbaar onderwijs. In sommige landen zoals Japan gebeurt dat. Daar gebeurt dat al in de crèches. Men moet uit de beste crèches komen om in de beste universiteiten terecht te kunnen. Dat is niet nodig en niet goed, men mag dergelijke druk niet aan kinderen opleggen. In de VS gebeurt dat niet. Daar zijn wel ingangsexamens ingevoerd. Ze worden niet door de universiteiten zelf georganiseerd. Het zijn gestandaardiseerde examens, aangeboden door Princeton University's Educational Testing Service. Ze worden trouwens wereldwijd aangeboden: ik heb ze zelf in Brussel afgelegd om in de VS te kunnen studeren. Het was echt niet nodig om eerst naar de beste school te gaan.

Mevrouw Moerman, het is zo dat er in de VS een enorme differentiatie is. De tien of twintig beste universiteiten zijn erg selectief en bieden topkwaliteit aan. Daarnaast zijn er vele andere waarvan de kwaliteit duidelijk lager is dan die van ons. Dat is wat differentiatie betekent: men heeft grotere standaardafwijkingen dan bij ons. Misschien is ons gemiddelde niveau wel hoger dan dat van de universiteiten in de VS. Maar de standaardafwijking is bij ons veel lager. Als men toponderzoek wil, dan heeft men automatisch een grotere standaardafwijking. Als we dat willen, dan zal dat leiden tot een situatie waarbij een aantal universiteiten aan kwaliteit zullen inboeten.

De selectiviteit zal er immers voor zorgen dat de beste studenten naar de topuniversiteiten gaan. Dat is de prijs die men betaalt als men de top wil bereiken, al zal iedereen wel

een universitair diploma kunnen behalen. Kijk naar de VS: daar is het percentage jongeren dat een universitair diploma haalt, hoger dan bij ons, al heeft niet iedereen hetzelfde kwalitatief hoogstaande diploma. Het is een moeilijke keuze, en voor een politicus is dat moeilijk te verdedigen. Maar we moeten toch consistentere doelstellingen hebben. En ik beweer dat we de top niet halen als we geen spreading aanvaarden.

Er is plaats voor hogescholen. Het zou niet goed zijn dat ze niet langer academische opleidingen mogen aanbieden. Dat zou een erg artificiële aanpak zijn. Ik kan me best voorstellen dat er hogescholen zijn die op bepaalde domeinen fantastisch werk leveren. Laat duizend bloemen bloeien!

U hebt ook verwezen naar de BOF-financiering, waarbij prestatie inderdaad een belangrijke rol speelt. Wat me wel treft, is dat men dat doet bij de instroom. Bij jongeren die hun carrière starten, is de druk inzake productiviteit tamelijk groot geworden. Toen ik begon, zei men me dat ik docent kon worden als ik 30 jaar werd en gewoon hoogleraar op 36 jaar. Publicaties speelden toen geen rol. Dat is veranderd. Dat is een goede ontwikkeling. Jonge mensen die nu worden aangeworven, worden geselecteerd op basis van hun curriculum en publicaties. Promoties hangen ook af van publicaties. Zodra men dat niveau heeft bereikt, speelt echter weer de anciënniteit. Daar moeten we toch ook iets aan doen, zodat de incentives blijven spelen.

De heer Karl Dittrich: Ik zou toch even een paar punten naar voren willen brengen over het academiseringsproces. Uit de rapporten die op dit moment bij ons worden behandeld, blijkt dat de academisering een ongelooflijk lastig proces is, dat bijna een generatie duurt. Men moet niet alleen voldoende gedoctoreerden hebben. Degenen die het onderwijs geven, moeten zodanig met onderzoek bezig zijn, dat ze in staat zijn om de brug te leggen tussen onderzoek en onderwijs. Dat zal nog een aantal jaren duren.

Er bestaat ook een zeker risico dat een aantal van die geacademiseerde opleidingen doorschieten en een volledig universitair profiel zouden willen halen, terwijl het werkveld buitengewoon tevreden is over wat op dit ogenblik wordt aangeboden. Het gekke is dat men het profiel van deze opleidingen ziet verwateren en meer academisch ziet worden, terwijl het werkveld vooral vraagt datgene waar men goed in is niet uit het oog te verliezen. De finaliteit moet duidelijk blijken.

Men kan een zekere vrees hebben dat door de academisering naar de universiteit te laten overhellen, de professionele bachelors verweesd achterblijven. Dat is een enorm risico, omdat ook de verwevenheid tussen praktijkgeoriënteerd onderzoek en onderwijs essentieel is voor de kwaliteit van de professionele bachelors.

We zien ten slotte ook dat de studentenpopulatie die naar die verschillende opleidingen gaat, anders is. Het zijn geen identieke populaties. Het zou wel eens kunnen dat de academisering een deel van de studentenpopulatie achterlaat in plaats van ze mee te nemen. Die constatering zou bij de academisering en de inkantelingsproblematiek opgenomen moeten worden. Naast de winst, zou men ook wel eens iets kunnen verliezen. Dat moet zeker in het oog worden gehouden bij de academisering.

De heer Boudewijn Bouckaert: De heer Luc François heeft hier het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) naar voren gebracht. Hij bracht ook een model ter sprake uit Engeland. Een aantal diensten, vooral bestuur, studenteninfrastructuur enzovoort, worden daar gepoold, omdat er voor die zaken 'economics of scale' waren. Voor het overige – onderwijs, opleidingen enzovoort – werd niet gepoold. Ook met de gerechtelijke hervorming probeert men dat te doen. Misschien moeten we het model dat in Engeland geldt, ook hier eens bekijken en nagaan of we niet moeten poolen om te zorgen voor een meerwaarde en de kleinere schaal laten bestaan waar die optimaal werkt.

Professor, mevrouw Celis heeft toch een interessante opmerking gemaakt. Mensen met een universitair diploma vinden gemakkelijk werk. Hoe meer universitair gediplomeerden, hoe lager de werkloosheid. Klopt dat vanuit economisch standpunt?

De heer Jan Durnez: Ik wil nog even ingaan op het tweede punt dat de heer Dittrich aanhaalde. Ik heb met aandacht geluisterd naar het overzicht van de 260 professionele masters. Ik hoor wel niets over de specifieke opleiding – die wij hier zeer goed kennen – tot industrieel ingenieur. Ik heb de volgende bedenking: het zou wel eens kunnen dat wij ze aan het wegschuiven zijn van het beroepenveld, maar dat u ze in Nederland straks gaat toevoegen aan die 260 masters. Is dat een plausibele redenering?

Professor Paul De Grauwe: Ik denk dat het verband tussen diploma en werkloosheid niet zozeer gaat over een diploma per se, maar over deskundigheid. Je hebt natuurlijk een diploma nodig als entree, maar uiteindelijk zijn deskundigheid en motivatie doorslaggevend. Als die er niet zijn, dan zal uw diploma niet van zo'n grote betekenis zijn. Dat is helemaal niet in contradictie met het model waar ik aan denk en waarbij er diploma's zouden zijn van verschillende universiteiten die een verschillende waarde hebben. Dat is zo in de VS. Een diploma van Harvard of Princeton heeft op de arbeidsmarkt meer waarde dan een diploma van het Boston Community College. Iedereen kan een diploma hebben, maar door de naam van het diploma zal het duidelijker zijn wat de kwaliteit van die persoon is. Het bedrijfsleven zal zo minder moeten zoeken wat het betekent. Bij ons hebben de diploma's allemaal een gelijkaardige betekenis waardoor het bedrijfsleven wat meer inspanning moet doen om te ontdekken wat de man of de vrouw waard is. In die zin is er uiteraard een verband.

De heer Karl Dittrich: Ik zit er een beetje over te piekeren. Aan de ene kant zien we dat onze hogeronderwijsystemen voortvloeien uit de ontwikkelingen waar de werkvelden behoefte aan hebben. Ik ben ervan uitgegaan dat de hogeschoolopleidingen sterk worden gewaardeerd door werkgevers. Ik denk dat dit voor Vlaanderen en Nederland ongeveer hetzelfde is. Je kunt eigenlijk constateren dat diegene die aan een hogeschool afstudeert, gemakkelijker en eerder werk vindt dan diegene die aan een universiteit afstudeert. Ze hebben waarschijnlijk een grotere aansluiting op het werkveld. Je zou kunnen zeggen dat Nederland 'mercantieler' is dan Vlaanderen in die zin dat wij in de autonomie van de instellingen een grotere mate van programmeervrijheid hebben gegeven. Dat leidt ook tot excessen: er worden opleidingen aangeboden waarbij men zich de vraag kan stellen wie daar zit op te wachten. Er staat tegenover dat samenlevingen als de onze zich dat moeten kunnen permitteren, zolang mensen maar dingen kunnen studeren met hart en ziel. Ze komen wel terecht.

Het grote gevaar dat ik in het proces van dit ogenblik zie, is dat de academisering een nieuwe lat in de professionele opleidingen aan het leggen is. Je ziet dat er heel veel moeite wordt gedaan om die lat te halen, maar die lat is eenzijdig gelegd aan de kant van het onderzoek. Hebben we voldoende gedoctoreerden? Zullen die gedoctoreerden straks meedoen in de goede referenties? Uiteindelijk is het de vraag of het werkveld op dat soort afgestudeerden zit te wachten. Het zou kunnen dat je aan de ene kant iets wint in termen

van kracht van het Vlaamse onderzoek in de volle breedte, maar dat je aan de andere kant iets verliest in de aansluiting op de arbeidsmarkt. Het onderscheid tussen bijvoorbeeld industrieel en burgerlijk ingenieur kan verwateren. De vraag is dan wie er beter van wordt. Is het arbeidsveld dat op dit ogenblik heel tevreden is over de industriële ingenieurs, straks nog even tevreden als er misschien maar één type burgerlijk ingenieur overblijft? Die vraag kan ik niet beantwoorden. Ik kan alleen maar vaststellen dat dit een moeilijk en moeizaam proces is.

De voorzitter,

Fientje MOERMAN

De verslaggevers,

Veerle HEEREN

Gerda VAN STEENBERGE

Gebruikte afkortingen

banaba	bachelor-na-bachelor
BOF	Bijzonder Onderzoeksfonds
CHEPS	Center for Higher Education Policy Studies
ECTS	European Credit Transfer System
hbo	hoger beroepsonderwijs
hts	hogere technische school
manama	master-na-master
MBA	Master of Business Administration
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
NVO	Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen
PhD	Doctor of Philosophy
UAS	Universities of Applied Sciences
Vlor	Vlaamse Onderwijsraad
VS	Verenigde Staten